

УКРАЇНА І ЛИТВА – ЛАТВІЯ – ЕСТОНІЯ: РОСІЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Каліщук О. М.

«Ця війна є війною за всю Європу»
Сергій Плохій

Постановка проблеми. Нині Україна й українці стали об'єктом безпрецедентної атаки з боку східного сусіди – Російської Федерації. У пошуках відповіді на питання чому у 21 ст. в центрі європейського континенту стала реальністю широкомасштабна війна, найобґрунтованішою є теза Захарія Фаріда: «Спроби Москви встановити контроль є діями колишньої супердержави, приниженої своїм занепадом, яка хапається за будь-який символ величі, якщо дивитися крізь цю призму, дії Росії в Україні були цілком передбачуваними. Після періоду слабкості в 1990-х (коли Росія все ще вела криваву війну, щоб стримати Чечню), Москва поставила собі за мету повернути свої найзаповітніші колишні колонії»¹. Саме така візія пояснює і дії російської сторони, і кроки українців у відповідь, і позицію та реакцію на агресію держав світу (чому далеко не завжди еліти були готові діяти в умовах гарячого загострення). Не лише географічна наближеність, а спільний історичний досвід України і країн Балтії є однією з причин однозначної та беззастережної підтримки Києва.

Методологічні зауваги. Системно-аналітичний підхід до дослідження російсько-української війни неможливий поза контекстом протистояння тоталітарних (у нашому випадку у формі «російської квазі-імперії», «русского мира») та демократичних (про прихильність до яких декларувала й декларує Україна) форм організації суспільства. Не випадково Ярослава Верменич вбачає у спровокованій РФ війні в Україні всі ознаки цивілізаційного конфлікту². Методологічно хибним засновком було б уважати, що світ зіткнувся в Україні з якимось неочікуваним феноменом – від розпаду СРСР ми мали справу із серією гібридних воєн і в межах радянської держави (Придністров'я, Нагорний Карабах, Грузія), і поза ними (Сирія). Зважаючи на характер дослідження, серед використаних принципів окремо слід згадати принцип історизму. Його особливість полягає в тому, що характеризує російсько-українську

війну важливо розуміти історичний контекст і саме такий підхід дозволяє зрозуміти мотивацію сторін, які прямо чи опосередковані причетні до збройного протистояння.

Аналіз останніх досліджень й публікацій. Якщо вести розмову про історіографічний контекст аналізу російсько-української війни, то, з одного боку, слід визнати надто невелику часову віддаленість, що ускладнює будь-який фахові студії; з іншого – наголосити необхідність теоретичного аналізу подій для напрацювання ефективних заходів протидії агресії уже в її ході. Саме запити й очікування суспільства спонукали фахівців різних напрямків до проведення низки наукових конференцій («Україна – Росія: діалог під час конфлікту», м. Київ, 2015; «Гуманітарні виклики та соціальні наслідки військових дій на Сході України», м. Київ, 22 вересня 2015 р.; «Гібридна війна Росії – виклик і загроза для Європи», м. Київ, 14 грудня 2016 р.; «Україна і світ: проблеми історії», м. Маріуполь, 28 листопада 2014 р. та ін.) та видання спеціальних випусків академічної періодики («Філософська думка», «Національна безпека і оборона» та ін.). Розглядаючи здобутки вітчизняних вчених вкажемо, що першим до політико-правового аналізу російської агресії звернувся Володимир Василенко³. Серед інших назвемо розвідки Павла Гай-Нижника⁴, Євгена Магди⁵, Юрія Офіцинського⁶, Максима Перепелиці⁷, Федора та Галини Турченків⁸ та ін.⁹, які сформулювали розуміння гібридного харак-

³ Василенко В. Російсько-українська війна 2014 року: причини, перебіг та політико-правові оцінки. *Український тиждень*. 2014. 23 жовтня. С. 30–31.

⁴ Гай-Нижник П. Росія проти України (1990–2016 рр.), від політики шантажу і примусу до війни на поглиблення та спроби знищення. Київ: МП «Леся», 2017. 332 с.

⁵ Магда Є. Гібридна війна: вижити і перемогти. Харків: Віват, 2015. 304 с.; Магда Є. Гібридна агресія Росії: уроки для Європи. Київ: Каламар, 2017. 266 с.

⁶ Офіцинський Ю. Сучасна російсько-українська війна (за матеріалами газети «The New York Times» 2013–2017 років). Ужгород: РІК-У, 2018. 312 с.

⁷ Перепелиця М. Україна – Росія: війна в умовах співіснування. Київ: Видавничий дім «Стилос», 2017. 880 с.

⁸ Турченко Ф., Турченко Г. Проект «Новоросія» і новітня російсько-українська війна. Київ, 2015. 166 с.; Турченко Г., Турченко Ф. Проект «Новоросія»: 1764–2014. Ювілей на крові. Запоріжжя: ЗНУ, 2014. 116 с.

⁹ Руценко І. П. Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога. Харків: ФОП Павленко О. Г., 2015. 260 с.; Сегеда С. П., Шевчук В. П. Гібридна війна Росії проти України: історичний вимір. *Воєнна історія*. 2019. № 1. С. 31–35; Інтерпретація російсько-українського конфлікту в західних наукових і експертно-аналітичних працях / за ред. В. Кулика. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2020. 328 с.

¹ Zakaria Fareed. Russia is the last multinational empire, fighting to keep its colonies. URL: <https://www.washingtonpost.com/opinions/2022/03/31/ukraine-fighting-russia-imperialism-eastern-europe-algeria-kenya/>

² Верменич Я. Донбас як порубіжний регіон: територіальний вимір / НАН України, Інститут історії України. Київ, 2015. 69 с.

теру російсько-української війни. При цьому впадає у вічі недостатність вивчення позиції та ролі непрямих учасників збройного конфлікту. Тому такі студії набувають особливої актуальності.

Виклад основного матеріалу. Країни Балтії з початком широкомасштабної агресії Росії виявили

послідовну та беззастережну підтримку України. Зрозуміти, що спонукало саме до такої позиції уряди та суспільства Литви, Латвії та Естонії, показати й проаналізувати здійснені ними на сьогодні кроки, щоб допомогти Україні більше, ніж важливо (табл. 1).

Таблиця 1

Рейтинг підтримки України¹⁰
(максимальна кількість балів – 100)

	Базова підтримка	Визнання геноциду Росії проти України	Вислано російських дипломатів з країни	Допомога Україні \$млрд.	Допомога Україні % від ВВП	Візити в Україну навесні 2022 р.	Рейтинг дружності
Польща	Так	Так	45	3,1	0,46	Президент Прем'єр	97
США	Так	Так	12	45,8	0,22	Спікер Дерсекретар	96
Естонія	Так	Так	17	0,3	0,81	Президент	95
Латвія	Так	Так	16	0,3	0,72	Президент	94
Канада	Так	Так	4	2,1	0,43	Прем'єр	88
Литва	Так	Так	5	0,1	0,20	Президент	88
Велика Британія	Так	Частково	23 (у 2018 р.)	5,2	0,18	Прем'єр	88
Словаччина	Так	Частково	38	0,2	0,123	Прем'єр	82
Чехія	Так	Так	1	0,3	0,08	Прем'єр	81
Португалія	Так	Так	10	0,1	<0,01	Прем'єр	78
Іспанія	Так	Частково	25	1,0	<0,01		77
Франція	Так	Мін	41	3,6	0,08	Голова МЗС	77
Данія	Так	Мін	15	0,4	0,06	Прем'єр	74
Норвегія	Так	Мін	3	0,3	0,09	Спікер голова МЗС	73
Німеччина	Так	Мін	40	4,0	0,06	Спікер голова МЗС	72
Хорватія	Так	Мін	24	0,06	0,04	Прем'єр	72
Фінляндія	Так	Мін	2	0,2	0,05	Прем'єр	71
Словенія	Так	Ні	33	0,03	<0,01	Прем'єр	70
Італія	Так	Частково	30	1,6	0,03		69
Румунія	Табу	Ні	10	0,2	0,03	Прем'єр	69

Історична ретроспектива. Народи Балтії і Україну об'єднує статус «пострадянських» країн (хоч більш точним, на нашу думку, є термін «постколоніальний» – адже і Естонія, і Литва, і Латвія, і Україна плекали національні рухи впродовж століть, перш ніж здобути незалежність), а отже й спільність історичного досвіду. Саме історичний досвід зумовив глибинне розуміння литовцями, латишами й естонцями природи російського імперіалізму, адже історія суперечливих відносин балтійських республік із Росією є не набагато коротшою, ніж у випадку України. Територія сучасних Литви й частково

Латвії, що спершу входили до Великого князівства Литовського, а пізніше сформували північні околиці Ресі Посполитої, за результатами третього поділу 1795 р. РП перейшли під владу Російської імперії, натомість сучасна Естонія стала частиною імперії після поразки Швеції, до складу якої вона входила у Північній війні, коли завдяки військовим успіхам Петра I Росія остаточно закріпилася на Балтійському морі. Таким чином, і територія Балтії, і територія України опинилися у складі однієї держави – Російської імперії, під владою якої перебували до її розпаду 1917 р. І досвід її політики у обох випадках був невтішний. Варто лише нагадати Валуєвський циркуляр 1863 р. й Емський указ 1876 р., які були спрямовані на нищення української мови та заборону російською владою червня 1864 р. видань латин-

¹⁰ Ланда В., Гненний К. Рейтинг друзів України. 20 країн, які найбільше допомогли Україні з моменту російського вторгнення. URL: <https://forbes.ua/inside/rejting-druziv-ukraini-20-krain-yaki-naybilshe-dopomogli-ukraini-z-momentu-rosiyskogo-vtorgnennya-rejting-forbes-31052022-6292>

кою, що для Литви, до прикладу, означало заборону друку литовською мовою.

У міжвоєнний період балтійські держави та Польща стали успішним прикладом проголошення незалежності й відстоювання свого права на самовизначення. Період між двома світовими війнами став доволі успішним для трьох республік, навіть незважаючи на становлення авторитарних режимів, зокрема в Латвії 1936–1940 рр. на чолі з Карлісом Улманісом (Kārlis Augusts Vilhelms Ulmanis). У ці роки відбулися формування окремих націй та зростання почуття національної самосвідомості народів, а також зміцнення економіки держав, зокрема завдяки підвищенню цін на продовольчі товари, що тут виробляли. Литовці, латиші та естонці вийшли переможцями у визвольній боротьбі 1918–1920-х років і їм вдалося створити власні незалежні держави.

Радянський досвід. Новий період втрати державності батійськими країнами розпочався у 1940 р., коли внаслідок укладання сумнозвісного Пакту Молотова-Ріббентропа (або Гітлера-Сталіна) територія Литви, Латвії й Естонії відійшли до сфери впливу Москви. Симптоматично, що вже 1 квітня 1940 р. в Третьюму Райсі були видані географічні мапи, на яких території Литви, Латвії та Естонії позначили, як такі, що увійшли до складу СРСР. І тут варто думку професора Тартуського університету Андреса Казекампа на переконання якого трагічні події 1939–1940 рр. втрати незалежності країнами Балтії нагадують події останніх років в Україні (анексія Криму, окупація Донбасу)¹¹.

Радянізація, яку проводила нова влада, мала схожі риси повсюдно. У травні – червні 1941 р. у Радянському Союзі було депортовано бл. 95 тис. осіб з Естонії, Латвії, Литви, Польщі та Румунії. Ця операція одночасно відбулася у трьох країнах Балтії 14–17 червня 1941 р. В її ході були арештовані всі, хто заважав окупаційній владі й все що знаходилося на свободі, головню з політичної, військової і економічної еліти, котра забезпечувала незалежність цих країн. Їх відправили у концентраційні табори, де вже впродовж першого року вони загинули або були страчені. Члени їх родин, в тому числі старші та діти, були арештовані разом з ними, а потім розлучені й депортовані у «віддалені райони» СРСР з важкими умовами життя. Рішення про проведення «масової операції» прийняли у Москві на пропозицію народних комісарів державної безпеки СРСР Лавретій Берії та Всеволода Меркулова 16 травня 1941 р. Після цього Головне управління державної безпеки у повній секретності розпочало підготовку (трійки НКВС укладали списки арештованих та депортованих).

Початок радянсько-німецької війни для мешканців західних областей України та країн Балтії

ознаменувався ще одним злочинном більшовицької Росії – розстрілом в'язнів радянських тюрем.

У Литві, неподалік від населеного пункту Тельшай (лит. Telšiai), в лісі, віднайшли 74 тіла (за іншими даними 79), які упізнали як розстріляних 24–25 червня 1941 р. енкаведистами. За однією інформацією це вчинили працівники НКВС, за іншою – працівники НКВС та військовослужбовці РКЧА. У низці джерел можна знайти твердження, що 26 червня 1941 р. НКВС знищило 400 осіб ув'язнених і весь персонал в'язниці з родинами в колонії для ув'язнених у Правенешкес (лит. Pravieniškėš), що 12 км від Каунаса. Латвійські дослідники, посиляючись на видані у Ризі 1942 р. результати діяльності Комісії з розслідування звірств більшовиків у Латвії під назвою «Рік жахів» і «Звинувачувальні докази», твердять про розстріл у Ризькій в'язниці 78 (71) ув'язнених. У Естонії в ніч з 8 на 9 липня 1941 р. у тюрмі м. Тарту (ест. Tartu) було знищено 192 особи, в Ліхула (ест. Lihula) –, в Хаапсалу (ест. Haapsalu) – 11, у Вільянди (ест. Viljandi) – 11, в Печорах (ест. Petseri) – 6 осіб¹².

І в Україні (в Галичині та на Волині), і в країнах Балтії збройний опір російському більшовизму тривав щонайменше до початку 1950-х років. Тут відразу слід зробити ремарку, що у Литві порівняно з Латвією й особливо Естонією, спротив (resistance) був надсерйозним, зятим (зрештою, про це мовлено й не будемо повторювати) – масштаби вирізнялися у рази. Це була запекла боротьба. І не випадково. Наприкінці Другої світової війни латвійський щоденник «Тевія» (Tevija) пишучи про большевицьку загрозу твердилося: «Були колись війни, у яких держави і потуги мали змогу капітулювати. Але після деякого часу вони знову мали можливість захити своїм життям. Але в теперішню пору немає такої можливості на випадок капітуляції. На випадок капітуляції Латвії не було б вже нікого, для якого латвійська мова означала б більше, як порожні звуки. В історії не було такої немилосердної спроби, як теперішня війна, яка знає тільки дві можливості – життя і смерть»¹³.

Актуальність теми національних рухів у сприйнятті сучасного російського політикуму та суспільства ілюструє їх реакція на рекламний ролик НАТО про «лісових братів» у країнах Балтії, поширений у соціальних мережах. Тоді, віце-прем'єр РФ Дмитрій Рогозін у Twitter написав, що, мовляв, у країнах Північноатлантичного альянсу остаточно знахабніли, прославляючи так званих лісових братів: «Ролик НАТО про «лісових братів», які вбивають наших

¹² Игнатов В. Д. Палачи и казни в истории России и СССР. Москва: Вече, 2013.

¹³ Латвія: «Тепер іде про бути, або не бути». *Львівські вісті: щоденник для дистрикту Галичина*. Львів, 1944. 14 липня (Ч. 161). С. 1.

¹¹ Зануда А. Незалежність: чому у балтійців вийшло раніше? URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-40887109>

Операція (назва категорії)	Територія виселень	Початок операції	Депортованих (тис. осіб)
родина членів ОУН і УПА	західні області Української РСР	1944–52	170–183
операція «Весна» (родина учасників підпілля + кулаки)	Литовська РСР	22. 05. 48	49
операція «Прібой» (родина «буржуазних націоналістів» + кулаки)	Литовська РСР	25. 03. 49	32
	Латвійська РСР		42
	Естонська РСР		20
операція «Юг» (родина кулаків та ін.)	Молдавська РСР	06. 07. 49	36

солдатів, підтверджує, що в особі НАТО ми маємо справу із нащадками гітлерівських недобитків¹⁵.

З метою зламати опір радянська система застосувала усі можливі засоби. І українці, і литовці, і латиші, і естні відчували на собі каток повоєнних депортацій, від яких постраждали десятки тисяч осіб (табл. 2).

Радянський терор в країнах Балтії й Україні не зломив їх прагнення до свободи. Відновлення незалежності Литви, Латвії й Естонії викликало шалену протидію московського керівництва, назвавши процес «антиконституційним». У Вільносі ж його супроводжувало пролиття крові – 13 січня 1991 р. Михайл Горбачов віддав наказ штурмувати телецентр і тоді загинуло 14 мирних громадян, а понад двісті було поранено.

Як бачимо, Російська імперія / СРСР/ РФ накопичили чималий досвід застосування нетипових методів війни (введення в оману, залякування, підступи й політичний обман та ін). Водночас, ті хто відчув на собі їх застосування, рівно ж отримали досвід їм протистояти та мали чітке розуміння наслідків. Тому, коли світ зіткнувся з неприхованою агресією Росії щодо України, саме країни Балтії та Польща, які мали власну непросту історію взаємин з Кремлем, висловили однозначне її неприйняття та активну підтримку Києву.

Випробування російсько-українською війною. У Литві Революцію гідності часто-густо сприймають як початок збройного конфлікту з Росією, свідченням чого є численні жертви на Майдані. І це не випадково. Силкові сценарії гібридної війни у країнах Балтії були застосовані РФ задовго до сумнозвісного 2014 р.: у форматі «бронзових ночей» в Естонії, «бунта бульжников» у Латвії, заворушень профспілок у Литві. Ці події слід уважати відпрацюванням механізму «керованого хаосу», вповні використаного

в Україні. Саме в країнах Балтії відбувалося шліфування технологій провокацій гуманітарної кризи через розорення територій противника та інфраструктури, які активно використали в Україні¹⁶. Балтійські держави гідно витримали це випробування і, водночас, загострили й актуалізували у суспільствах сприйняття російської загрози.

Політикум країн Балтії виявив розуміння глобальності протистояння України і Росії. Глава МЗС Литви Габріелюс Ландсбергіс у одному з інтерв'ю CNN прямо заявив, що в разі загострення конфлікту це буде війна не лише для України, це буде війна для всієї Європи¹⁷. Прем'єр Латвії Кріс'яніс Каріньш глибинною причиною напруги між Заходом/Україною і Росією назвав поширення демократії: «Демократія «заражає», це приваблива ідея, коли люди, а не автократи, вирішують хто має бути при владі і в якому напрямку буде рухатися країна. Ми у Латвії добре знаємо це, і Польща добре знає ціну демократії – тому що жили у системі, коли люди не мали можливості обирати... Українці теж обрали цей шлях і зараз визначають свою долю, своє майбутнє без вказівок ззовні. Це та загроза, яку в Кремлі справді відчували, і саме тому Росія намагається дестабілізувати Україну»¹⁸. Саме тому очільники та суспільство країн Балтії добре усвідомлювали ймовірність російського нападу. Так, міністр закордонних справ Литви Габріелюс Ландсбергіс уважав справжню війну ймовірною і дотримувався тези, що перетин кордону – буде перетином «червоних ліній»¹⁹. Не випадково видатна і всесвітньо відома литовська письменниця та історикня Крістіна Сабалаяускайте однозначно твердила про литовський русореалізм:

¹⁶Гребенюк В. М. Силевий сценарій гібридної війни в країнах Балтії: пройдений етап чи «далі буде»? Гібридна війна: сутність, виклики та загрози: зб. круглого столу (м. Київ, 8 липня 2021 р.). Київ: НА СБУ, 2021. С. 145.

¹⁷ «Це буде війна не лише для України. Це буде війна для всієї Європи», – глава МЗС Литви. URL: <https://novynarnia.com/2022/01/29/war-lands/>

¹⁸Прем'єр Латвії: реальна загроза, яку відчували у Кремлі – це поширення демократії з України на Росію. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/01/19/7321020/>

¹⁹Саєнко В. Литва оцінила ймовірність початку справжньої війни між Україною та Росією. URL: <https://www.unian.ua/world/litva-ocinila-ymovirnist-pochatku-spravzhnoji-viyni-mizh-ukrajinoju-ta-rosiyeyu-novini-svitu-11681356.html>

¹⁴Gurjanow A. Masowe deportacje jako element polityki stalinowskiej. *Europa wobec wyzwań XXI wieku: deportacje jako element konfliktów zbrojnych i wojen współczesnego świata*. Oświęcim 2014. S. 45.

¹⁵Литовські журналісти розповіли, чому Росія влаштувала істеріку через відеоролик НАТО про «лісових братів». URL: <https://glavcom.ua/news/litovski-zhurnalisti-rozpovili-chomu-rosiya-vlashtuvala-isteriku-cherez-videorolik-nato-pro-lisovih-brativ-426222.html>

«Вторгнення Росії в Україну не було несподіваним для литовців чи поляків. Навпаки, воно довго очікувалося – понад десятиліття Росія проводила військові навчання, спрямовані на напад на сусідів: від «відрізання» країн Балтії від решти ЄС до імітації ядерних ударів по Варшаві та Берліну. [...] Складаються списки вбивств і депортацій тисяч українців – як за часів Сталіна та Гітлера. Проте ми в Литві завжди знали, що Росія все ще здатна на такі речі. [...] Росія тепер карає Україну злочинами проти людства за те, що вона лише висловила бажання існувати як частина європейської цивілізації»²⁰.

Країни Балтії уповні відчували на собі силу та підступність гібридної війни Росії. Саме через Латвію Москва намагалася отримати статус офіційної мови Євросоюзу для російської мови, що відкрило б двері до європейських інституцій і дозволило б активніше утверджувати «права пострадянських російськомовних». Прокремлівські сили у цій країні домоглися проведення 18 лютого 2012 р. референдуму щодо набуття російською мовою статусу другої офіційної, хоча й безуспішно (попри значну явку (69,23%), 75% латвійців висловили негативне ставлення до цієї ідеї)²¹.

Уже під час широкомасштабного вторгнення Росії в Україну російські медіа поширили інформацію, що Литва наче б то має намір анексувати Калінінградську область і задля досягнення цієї мети Литва провокує Росію на військовий конфлікт із НАТО. Видання Delfi зазначало, що насправді Литва не претендувала й не претендує на територію Калінінграда та області. Метою ж цього викиду слід уважати «викликати почуття загрози та страху, створити помилкову картину того, що відбувається». Видання наголосило, що Литва на відміну від Росії, твердо дотримується положень Гельсінського Заключного Акту 1975 р. і не здійснює жодних агресивних дій проти своїх сусідів. «Роздуми як російських ЗМІ, так і проросійських блогерів, що уряд Литви може ухвалити рішення заблокувати транзит через свою територію до Калінінграда і тому треба вирішити литовське питання ж дезінформацією та спробою знайти привід для тиску на Литву. Транзит з Росії який проходить через територію Литви до Калінінграда, є предметом договору (підписаний 11 листопада 2002 р.) між Росією та Європейською Співдружністю, тому Литва в односторонньому порядку не може його розірвати. Рішення блокувати транзит до Калінінграда чи ні може ухвалити лише Європейський Союз, який на відміну від Росії дотримується норм міжнародного права і тому продовжує

утримуватися від такого радикального рішення». А нещодавно до Держдуми було внесено законопроект депутата від «Єдиної Росії» Євгенія Федорова про скасування постанови Держради СРСР (!) про визнання незалежності Литви від 6 вересня 1991 р.²².

Рівно ж, прем'єр-міністр Литви Інґріда Шимоніте та міністр внутрішніх справ Латвії Марія Голубєва заявили про готовність прийняти біженців у випадку вторгнення РФ в Україну²³. Ці заяви знайшли своє практичне втілення, коли у цьому виникла реальна потреба – станом на кінець травня Латвія країна прийняла щонайменше 20 тисяч втікачів від війни.²⁴ Рівно ж, Литва прихистила понад 50 тис. українців, які вимушено виїхали за кордон: «Литва прийняла українських громадян у кількості, що відповідає 1,8% від усього населення [Литви]. Це дуже велике число для такої держави, як Литва, але вони продовжують приймати українців та забезпечувати їх всім необхідним»²⁵. При чому, у Вільнюсі кожен третій біженець – це дитина шкільного віку і тому у дев'яти школах працюють українські класи, а харківську приватну школу «Гравітація» прийняла разом з учнями, вчителями й батьками прийняла приватна школа «Varnu Sala»²⁶.

Високопосадовці країн Балтії гостро й однозначно відреагували на прямий напад РФ 24 лютого 2022 р. Президент Литви Гітанас Науседа у себе на Twitter заявив: «Рішуче засуджую військову атаку Росії проти України. Це ставить під загрозу мільйони невинних людей і підриває фундамент міжнародного порядку. Настав час Заходу відреагувати належним чином»²⁷, а прем'єр цієї країни Інґріда Шимоніте ствердила: «Після 8 років заперечень збройної агресії Кремль шойно почав відкрити, оголошену війну проти України. Для тих, хто сумнівався, час, щоб поглянути на речі такими, як вони є, вже давно минув. Зараз час для сильних, об'єднаних дій! Разом до перемоги»²⁸. Своєю

²⁰ Сабалаяускайте К. Дослухайтеся до досвіду литовських русореалістів. URL: <https://zbruc.eu/node/111379>

²¹ «Гібридна» війна Росії – виклик і загроза для Європи. Центр Разумкова. Київ, грудень 2016 р. URL: https://www.google.com/url?esrc=s&q=&rct=j&sa=U&url=https://razumkov.org.ua/images/Material_Conference/2016_12_14/GIBRID-WAR-FINAL-1-1.pdf&ved=2ahUKewjG25bo45X4AhUviYsKHV_VDQEQFnoECAEQAg&usq=A0vVaw0lG1ZT2p9Dd94k3jpd8Wl

²² У Держдуми хочуть скасувати визнання незалежності Литви. URL: <https://suspilne.media/248223-u-derzdumi-hocut-skasuvati-viznanna-nazaleznosti-litvi/>

²³ Литва буде готова прийняти людей, які рятуються від війни, якщо РФ вирішить вторгнутися в Україну – прем'єрка Латвія підготувала план прийому біженців з України. URL: <https://amazing-ukraine.info/lytva-bude-hotova-priyniaty-liudei-iaiki-riatuiutsia-vid-viiny-iaakshcho-rf-vyrishyt-vtorhnutysia-v-ukrainu-prem-ierka/>

²⁴ Фізер Ю. Злочини Росії в Україні сталися через безкарність в Грузії, на Донбасі та у Криму, – посол Латвії в Україні Інґварс Клява. URL: <https://espreso.tv/nadzvichayniy-tarovnovazhniy-posol-latvii-v-ukraini-yuris-poykans>

²⁵ Луценко Є. Литва прийняла понад 50 тисяч українців, які виїхали з країни через війну. URL: <https://hromadske.ua/posts/litva-priynjala-ponad-50-tisyach-ukrayinciv-yaki-viyihali-z-krayini-cherez-vijnu>

²⁶ Мартинюк Р. «Далекі іноземці думають, що Вільнюс – теж Україна». Як Литва підтримує Україну та наших втікачів від війни. URL: <https://novynarnia.com/2022/05/11/lytva-refugees/>

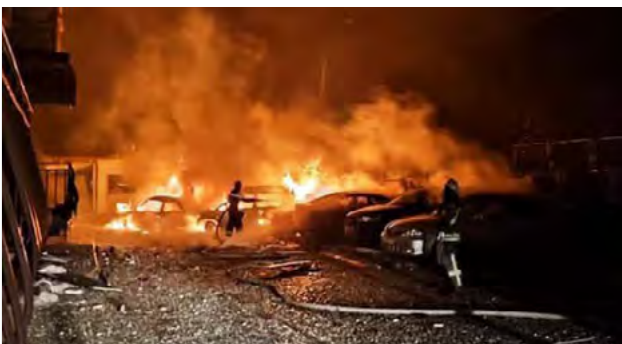
²⁷ Литва відреагувала на напад Росії на Україну. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/02/24/7134542/>

²⁸ Там само.

чергою президент Латвії Егілс Левітс витлумачив вторгнення в Україну як початок кінця режиму президента РФ Владіміра Путіна та ствердив необхідність ізолювати Росію від усього світу, необхідність надати допомогу Україні з боку країн НАТО²⁹.

Підтримка України відбувається на всіх рівнях. За час військового вторгнення Україну відвідали: президент Литовської Республіки Гітанас Науседа, спікер Сейму Литовської Республіки Вікторія Чміліте-Нільсен, прем'єр-міністр Інґріда Шимоніте, міністри уряду. Найбільша кількість депутатів, що відвідали Україну під час важливого історичного часу, були саме з Литви.

Під час візиту до Києва 13 квітня 2022 р. на прес-конференції президент Латвії Егілс Левітс наголосив, що в Латвії впродовж двох місяців вже одну третину нашого річного військового бюджету на те, щоб побудувати військову потугу України.

Як тільки з'явилася інформація щодо можливого вторгнення на територію України російського війська у грудні 2021 р. міністр оборони Естонії Калле Лаанет, міністр оборони Латвії Артис Пабрікс та міністр оборони Литви Арвідас Анушаускас заявили про солідарність та надання допомоги у вигляді

зброї та військової техніки. Уже 21 січня 2022 р. Литва, Латвія та Естонія оголосили про отримання дозволу від США на постачання зброї. Ходило про постачання Києву американських озброєнь із власних запасів: від Естонії – протитанкових ракетних комплексів Javelin із ракетами, Литви та Латвії – зенітно-ракетних комплексів Stinger.

На тлі агресії Росії та після розголосу воєнних злочинів на Київщині (Буча, Ірпінь та ін.) Міністерство закордонних справ Литви закрило консульство Росії у Клайпеді та відкликло посла Литви з Москви: «Литва висловлюючи повну солідарність з народом України, який переживає безпрецедентну агресію Росії, знижує рівень дипломатичного представництва з РФ»³⁰.

Країни Балтії приймають участь у гуманітарних ініціативах з подолання наслідків російської агресії. Усі три держави приєдналися до міжнародної слідчої групи, яка розслідує військові злочини в Україні і допоможе координувати обмін доказами злочинів через агенцію судового співробітництва Європейського Союзу Eurojust³¹.

Не менш рішучими є уряди країн Балтії у кроках розірвання економічного розриву з РФ. Оператори енергосистем країн Балтії: естонський Elering, латвійський Augstsprieguma tīkls (AST) та литовський Litgrid – уклали угоду згідно з якою країни припиняють закупівлі електроенергії в РФ. Відповідно, ринок електроенергії країн Балтії з 1 червня матиме з'єднання тільки з Польщею та скандинавськими країнами³².

²⁹ Президент Латвии: вторжение в Украину – это начало конца путинского режима. URL: <https://www.delfi.lt/ru/abroad/global/prezident-latvii-vtorzhenie-v-ukrainu-eto-nachalo-konca-putinskogo-rezhima.d?id=89631207>

³⁰ Литва відкликає свого посла з Росії через Бучанську різанину. URL: <https://zn.ua/ukr/POLITICS/litva-vidklikaje-svohoposla-z-rosiji.html>

³¹ Естонія, Латвія та Словаччина приєдналися до розслідування російських злочинів в Україні. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/estonia-latvia-slovachyna-rosiskizlochyny/6597021.html>

³² Оператори Литви, Естонії та Латвії припиняють закупівлі електроенергії у РФ. URL: <https://mind.ua/news/20242488-operatori-litvi-estoniyi-ta-latviyi-pripinyayut-zakupivli-elektroenergiyi-u-rf>

Окрім військової підтримки з початком активної та відкритої фази російсько-української війни чітко висловили свою позицію і щодо інформаційного фронту. Уже 24 лютого Латвійська національна рада з електронних ЗМІ заборонила ретрансляцію у Латвії російських телеканалів «Россия» (на п'ять років), «Россия 24» (на чотири роки). TV Centr International (на три роки), а згодом – мовлення усіх російських каналів³³. Тут варто вказати, що ще 2016 р. у Латвії заборонили російський канал «Росія-РТР», що розповідав про «окупацію України фашистами»³⁴.

День 9 травня – апогей російського «побєдоносія» – парламенти Латвії й Естонії визнали Днем пам'яті жертв російської агресії проти України. Подібне рішення мали ухвалити спільно й Сейм Литви та Верховна Рада України, однак українські парламентарі так і не наважилися встромити осиновий клин у осердя московської пропаганди³⁵. У контексті інформаційного протистояння у ході гібридної війни, розв'язаної Росією, варто згадати й відкрити 9 травня 2022 р. у Вільнюсі на Лукішській площі та Варшаві виставку «Україна. Війна в Європі». На її відкритті були присутні спікерка Сейму Литовської Республіки Вікторія Чміліте-Нільсен, посол України в Литві Петро Бешта, депутатка Верховної Ради України Марія Іонова, архієрей Православної церкви України, архієпископ Чернігівський і Ніжинський, речний Священного Синоду Євстратій Зоря,

³³ У Латвії заборонили мовлення всіх російських каналів. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/06/06/novyna/suspilstvo/latviyi-zaboronyly-movlennya-vsix-rosijskix-kanaliv>

³⁴ Латвія запретила російський канал вещания об оккупации Украины фашистами. URL: <http://obozrevatel.com/abroad/74208-latviya-zapretila-rossijskij-kanal-veschayushij-ob-okkupatsii-ukrainyi-fashistami.htm>

³⁵ Мартинюк Р. «Далекі іноземці думають, що Вільнюс – теж Україна». Як Литва підтримує Україну та наших втікачів від війни. URL: <https://novynarnia.com/2022/05/11/lytva-refugees/>

голова громадської організації «Елеос України», капелан Сергій Дмитрієв, директор Інституту історії Литви Альвідас Нікжентайтис³⁶.

Висновки

Симптоматично звучать слова Павла Котовича, які він висловив після Другої світової війни, розмірковуючи над проблемою Межимор'я: «Самостійність – це освячене кров'ю право кожного народу самому рішати про свою долю. Але бувають такі ситуації, коли не можна оборонитися одним чи кількома пальцями, чи навіть цілою розкритою долонею, але треба стиснути кулак, який хоч і складається із тих самих елементів, але міцно об'єднаних, а тому й творить більшу силу, ніж арифметична сума його складових частин»³⁷. виправданим буде повторити тезу про взаємозалежність подій в Україні та країнах Балтії. Як сформулював Роджер Коґен: «Якщо Україна буде втраченою, то обіцянка Америки своїм союзникам НАТО у країнах Балтії та Східної Європи не буде розглядатися як надійна. Основна стратегічна мета Росії з 1945 року – роз'єднання американської та європейської оборони – буде на шляху до реалізації»³⁸. Тож нині можна ствердити – Україна в особі урядів та суспільств Литви, Латвії та Естонії мають надійного союзника.

³⁶ У Литві та Польщі відкрилась виставка про сучасну російсько-українську війну. URL: https://galinfo.com.ua/news/ulytvi_ta_polshchi_vidkrylas_vystavka_pro_suchasnu_rosijsk-oukrainsku_viyunu_385273.html; Чорна С. Виставку про війну росії проти України побачать у Литві, Польщі, Німеччині та Бельгії. URL: <http://www.golos.com.ua/article/359765>

³⁷ Котович П. Межимор'я. *Наше життя: український тижневик*. Авґсбург, 1947. 22 вересня (Ч. 35). С. 2.

³⁸ Cohen R. The Iran-Ukraine Affair. *The New York Times*. 2014. 11 November. URL: <https://www.nytimes.com/2014/11/11/opinion/roger-cohen-the-iran-ukraine-affair.html>

Інформація про автора:

Каліщук Оксана Миколаївна,
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії України та археології
Волинський національний університет імені Лесі Українки
24, вул. Шопена, м. Луцьк, 43000, Україна

Information about the author:

Kalishchuk Oksana Mykolaivna,
PhD hab. (History), Professor,
Professor at the Department of History of Ukraine and Archeology
Lesya Ukrainka Volyn National University
24, Shopen Str., Lutsk, 43000, Ukraine